

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK: 338.48:330(575.1)**

XURRAMOV ORTIKJON KAYUMOVICH

**O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING
TASHKILIIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.17–Turizm va mehmonxona faoliyati

**iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: B.N.Navro‘z-Zoda, i.f.d., professor

Buxoro – 2025

MUNDARIJA

KIRISH	3
1-BOB. IQTISODIYOTNING TRANSFORMATSIYALASHISHI SHAROITIDA RAQAMLI TURIZM SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI	
1.1. Raqamli turizmning shakllanishi, mohiyati va mazmuni	15
1.2. Raqamli turizmning darajalari va o'ziga xos xususiyatlari	27
1.3. Dunyo miqyosida turizm sohasini raqamlashuvining zamonaviy tendensiyalari va ilg'or tajribalar	45
1-bob bo'yicha xulosalar	55
2-BOB. O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI VA KO'RSATKICHLARI TAHLILI	
2.1. O'zbekistonda raqamli turizmni rivojlantirish salohiyati va hozirgi holati	58
2.2. Raqamli makon va turizm infotuzilmasini rivojlantirishning tashkiliy mexanizmlarini joriy qilish tahlili	67
2.3. Raqamli turizm xizmatlari bozorining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni baholash.....	80
2-bob bo'yicha xulosalar	89
3-BOB. O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY - IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	
3.1. Raqamli turizmni rivojlantirishda turistik portalni ekonometrik modellashtirish va prognozlash	91
3.2. O'zbekistonda raqamli turizmni iqtisodiy mexanizmlar asosida rivojlantirishning tartibga solish usullari	102
3.3. Mamlakatimizda raqamli turizmni konseptual yondashuv asosida rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	115
3-bob bo'yicha xulosalar	133
XULOSA	135
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	138
Ilovalar	149

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda raqamli texnologiyalar turizm sohasining rivojlanishini yangi bosqichga olib chiqdi. “2024-yilda jahon bo‘ylab turizm sezilarli o‘shishga erishdi. 2024-yilda turizm sohasi global yalpi ichki mahsulotga (YaIM) 11,1 trillion dollar hissa qo‘shdi, bu dunyo iqtisodiy ishlab chiqarishining 10% ini tashkil etadi. Bu ko‘rsatkich 2023-yilga nisbatan 12,1 foizga oshdi”¹. Zamonaviy axborot texnologiyalari turizm tarmog‘ida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirish bilan bir qatorda, sayyohlar uchun yangicha imkoniyatlar yaratilishiga hamda infratuzilma takomillashuviga salmoqli hissa qo‘shmoqda. Mazkur texnologik innovatsiyalar turizm xizmat ko‘rsatish jarayonlarini mijozlarning tez sur‘atda o‘zgarib boruvchi ehtiyojlariga moslashtirishga yordam beradi, shuningdek, sayyohlik tajribasini sifat jihatidan yuksaltirish va nostandart yondashuvlarni ishlab chiqish jarayonlarini tezlashtirishga kuchli ta’sir etmoqda.

Jahonda sayyohlar raqamli turizm xizmatlarining sifatiga katta e’tibor qaratib, viza olish jarayoni, mehmonxona va transport bronlash, madaniy tadbirlar haqida ma’lumot olish kabi xizmatlar onlayn rejimda oson va tez amalga oshirilishiga yo‘naltirilgan ilmiy-tadqiqot ishlari bajarilmoqda. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar doirasida ustuvor yo‘nalishlar sifatida virtual sayohat imkoniyatlarini takomillashtirish, elektron turizm platformalarini rivojlantirish, mobil xizmatlarni taqdim etish tizimlari, turizm sohasidagi raqamli muhit infratuzilmasini, turizm axborot infratuzilmasini, raqamli turizm rivojlanish indikatorlarini o‘lchash metodologiyasi, turizm industriyasida katta hajmli ma’lumotlar tahlili texnologiyalari, narsalar interneti tizimlarining integratsiyasi, blokchein texnologiyalarini joriy etish, hamda virtual voqelik vositalaridan samarali foydalanish strategiyalarni shakllantirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

¹ Jahon sayohat va turizm kengashi (WTTC) ma’lumotlari [Elektron resurs] // Reuters. – 03.09.2024. – URL: <https://www.reuters.com/business/travel-industry-contribute-record-11-trillion-global-gdp-2024-2024-09-03> (murojaat qilingan sana: 20.01.2025).

Yangi O‘zbekistonda turizm mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, daromad manbai va yangi ish o‘rinlarini yaratish vositasi hisoblanadi. Raqamlashtirilgan turizm sayyohlik xizmatlarining funksional samaradorligini yuksaltirib, operatsion xarajatlarni optimallashtirish va sayohatchilar uchun qulaylik darajasini oshirish orqali iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, milliy madaniy-tarixiy meros ob‘ektlarini global virtual makonlarda namoyish etish imkoniyati xalqaro turistik oqimlar intensivligini oshirishga xizmat qiluvchi yangi istiqbolli vositalar sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonida bo‘lib, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi doirasida turli sohalar, jumladan turizmni ham raqamlashtirish maqsad qilingan². Ushbu mavzuning tadqiq qilinishi davlat siyosati va strategik rejalar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish orqali xorijiy va mahalliy investitsiyalarni turizm sohasiga jalb qilish imkoniyati oshadi. Yangi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar esa investorlar uchun qulay sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son “O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi”, 2021-yil 9-yanvardagi PF-6165-son “O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2023-yil 26-apreldagi PQ-135-sonli “Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi, 2023-yil 27- iyuldagi PQ-238-sonli “Turizm yo‘nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158- sonli “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2024-yil 12-yanvardagi PF-9-son

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5-oktyabrdagi ““Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF-6079-son Farmoni

“Respublikaga xorijiy turistlar oqimini keskin oshirish hamda ichki turizmni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonlari, hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga bog‘liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. “Demokratik va huquqiy jamiyatni ma‘naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Raqamli turizm va uning uning rivojlanishiida xalqaro miqyosda ko‘p qirrali fundamental tadqiqotlar majmuasi mavjud bo‘lib, ular turizm sohasining transformatsion jarayonlarini chuqur tahlil etishga qaratilgan. Jumladan, xorijiy olimlardan D.Buhalis, A.Dearden, I.Akpan, F.Ijoma, X.Li, Y.Liu, A.Kavoura, S. Koutsou, W.Zhou, J.Xu, A.Morrison, J.Bannister, D.Vassallo, L.Moreno-Izquierdo, F.Moreno, E.Pereira, R.Silva, L.Huang, C.Lee, A.Amaranggana, H.Saar, F.Pereira, F.Vasconcelos, L.Yang, H.Song, E.Gonzalez, J.Rodriguez, M.Orcutt, S.Rehman, S.Raza, H.Sharif, J.Kaur, G.Gunay, S.Sunmez, J.Kim, D.Lee kabi olimlarning ilmiy ishlari alohida ahamiyat kasb etadi³. Mazkur ilmiy tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlari doirasida

³Buhalis D., Dearden A. Information Technology in the Tourism Industry: An Evaluation of E-Tourism Applications // Journal of Tourism Research. – 2008. – T. 12. – № 3. – B. 123-140.; Akpan I.J., Ijoma F. Impact of Digitalization on Tourism in the 21st Century // Journal of Tourism Management. – 2019. – T. 17. – № 5. – B. 15-30.; Li X., Liu Y. Advances in Digital Tourism: Implications for Future Research and Practice. – Springer, 2020. – 268 b.; Kavoura A., Koutsou B. Digital Tourism Marketing: Applications, Trends, and Practiceb. – Springer, 2018. – 210 b.; Zhou W., Xu J. Tourism and the Internet: Opportunities and Challenges for Digitalization // Journal of Tourism Management. – 2017. – T. 35. – № 4. – B. 98-114.; Morrison A.M. Tourism and Technology: Analyzing Future Trends in Digital Tourism. – Routledge, 2018. – 245 b.; Bannister J.P., Vassallo D.A. Smart Tourism Destinations: Transforming Places and Experiences through Technology. – Springer, 2019. – 245 b.; Moreno-Izquierdo L., Moreno F. Digital Technologies in Tourism: Benefits, Challenges, and Opportunitieb. – Cambridge University Press, 2020. – 325 b.; Pereira E.B., Silva R.L. Digital Tourism and Artificial Intelligence: Implications for the Hospitality Industry. – Elsevier, 2021. – 276 b.; Huang L., Lee C. The Role of Big Data and Artificial Intelligence in Tourism: A Review of Applications, Opportunities, and Challenges // Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2021. – T. 12. – № 3. – B. 389-409.; Buhalis D., Amaranggana A. Smart Tourism Destinations: An Integrated Approach. – Springer, 2015. – 178 b.; Saar H. Digital Transformation and E-Tourism: A New Paradigm for Tourism Management. – Routledge, 2020. – 230 b. Pereira F., Vasconcelos F. Digital Tourism: Opportunities and Challenges in the 21st Century. – Springer, 2019. – 290 b. Yang L., Song H. Digitalization and Innovation in the Tourism Industry: The Role of E-Tourism Platforms and Their Effectiveness // Tourism Management Perspectiveb. – 2021. – T. 39. – № 1. – B. 200-214.; Gonzalez E., Rodriguez J. The Impact of Digital Technology in Tourism Development: A Global Perspective. – Springer, 2020. – 296 b.; Orcutt M. Tourism and

raqamli turizm, uning tarixiy transformatsiyasi, sayyohlik xizmatlarida innovatsion axborot texnologiyalarining afzalliklari, zamonaviy texnologik o'zgarishlarning sohaga ta'siri hamda turizm sohasidagi amaliy qo'llanish uslublari nazariy jihatdan tadqiq etilgan.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) davlatlarida raqamli turizm xizmatlari sohasi va uni rivojlantirishning nazariy jihatlari M.A.Morozov, N.S.Morozova, T.V.Cherevichko, T.V.Temyakova, A.S.Arefyev, E.S.Pershina, S.V.Daragan, D.Muxin, I.V.Bogomazova, Y.V.Anopriyeva, T.B.Klimova, Y. Y. Shedrina, Y.G.Grudistova, V.G.Bagdasaryan, M.S.Oborin, A.K.Tabishova, G.A.Sansizbayeva, J.K.Alimbayeva, Z. N.Tarasenok kabi olimlar tomonidan atroflicha o'rganilgan⁴. Mazkur ilmiy izlanishlar doirasida mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlaridagi olimlar sayyohlik va mehmondo'stlik industriyasini raqamlashtirish va raqamli transformatsion jarayonlarning funksional ahamiyati, evolyutsion xususiyatlari hamda rivojlanish yo'nalishlari, raqamli ekotizimlar shakllanishi va platformali biznes-modellarning ta'siri, shuningdek turizm

Technology: Digital Transformation in Travel and Leisure. – Wiley, 2020. – 310 b.; Rehman B., Raza B. Impact of Digital Transformation on the Tourism Sector in Asia: A Case Study of South Asia // Journal of Asian Tourism. – 2021. – T. 8. – № 2. – B. 50-70.; Sharif H., Kaur J. Digital Transformation in Tourism and Hospitality: Implications for Emerging Markets // Journal of Tourism & Hospitality Research. – 2020. – T. 45. – № 6. – B. 1054-1070.; Günay G., Sönmez B. Digital Tourism: Leveraging Technology for Sustainable Growth // International Journal of Sustainable Tourism. – 2020. – T. 29. – № 10. – B. 1155-1171.; Kim J., Lee D. Tourism and Technology: Exploring the Digital Revolution in Tourism. – Springer, 2021. – 320 b.

⁴ Морозов М. А., Морозова Н. С. Концепция цифровой экосистемы индустрии туризма и гостеприимства //Современные проблемы сервиса и туризма. – 2020. – Т. 14. – №. 4. – С. 27-36.; Черевичко Т. В., Тemyakova Т. В. Цифровизация туризма: формы проявления //Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право. – 2019. – Т. 19. – №. 1. – С. 59-64.; Аrefьев А. С. «Платформизация» как инструмент управления цифровой трансформацией в сфере туризма //Теоретическая и прикладная экономика. – 2020. – №. 3. – С. 22-34.; Першина Э. С., Дараган С. В. Новые подходы к цифровой трансформации в индустрии туризма //Научный вестник МГИИТ. – 2017. – №. 2. – С. 23-33.; Д.Мухин.Информационно-коммуникационная среда туристско- рекреационного предприятия Крыма, Таврический научный обозреватель. №1, 2017, стр. 18.; Богомазова И. В., Аноприева Е. В., Климова Т. Б. Цифровая экономика в индустрии туризма и гостеприимства: тенденции и перспективы //Сервис в России и за рубежом. – 2019. – Т. 13. – №. 3 (85). – С. 34-47.; Щедрина Е. Ю. и др. Цифровой туризм: как индустрия 4.0 повлияет на туристическую отрасль региона //Современная наука и инновации. – 2019. – №. 1. – С. 251-257.; Грудистова Е. Г. Цифровой маркетинг в сфере сервиса и туризма как инструмент развития цифровой экономики //Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса. – 2020. – Т. 6. – №. 1. – С. 45-54.; Багдасарян В. Г. Цифровая экономика в индустрии туризма //Бизнес-образование в экономике знаний. – 2020. – №. 2 (16). – С. 12-14.; Оборин М. С. Направления развития цифровой среды туризма //Сервис в России и за рубежом. – 2023. – Т. 17. – №. 1 (103). – С. 24-32.; Табышова А. К., Сансызбаева Г. А., Альмбаева Ж. К. Цифровизация как тенденция современного развития экономики Кыргызстана и повышения финансовой грамотности населения страны //Сибирская финансовая школа. – 2024. – №. 2. – С. 92-97.; Тарасенок З. Н. Цифровой туризм как современный тренд в сфере путешествий //Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы. – 2022. – С. 570-574.

xizmat ko'rsatish sifatini yuksaltirish hamda mijozlar tajribasini yuksaltirish strategiyalari masalalariga alohida diqqatlarini qaratishgan.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot va turizm sohasidagi yangi texnologiyalarni joriy etish, shu jumladan blokcheyn texnologiyalari, raqamli portal va platformalarning rivojlanishi, hamda ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlar S.S.Gulyamov, R.H.Ayupov, O.M.Abdullayev, G.R.Baltabayeva, B.N.Navruz-zoda, O.X.Xamidov, N.S. Ibragimov, I.S.Tuxliyev, X.Djurakulov, U.R.Matyakubov, D.Sh.Yavmutov, A.T.Mirzayev, A.A.Qodirov, A.A. Eshtayev, A.A.Karimov, A.Abduvoxidov kabi mamlakatimiz olimlarining ilmiy ishlarida o'z aksini topgan⁵.

Hozirgi paytda O'zbekistonda raqamli turizmni rivojlanish xususiyatlari va tendensiyasi, undan samarali foydalanish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalarini nazariy-metodologik jihatdan o'rganish va uning turizm sohasini rivojlantirishdagi ahamiyatini belgilash dolzarb masala hisoblanadi

⁵ Gulyamov B.B., Ayupov R.H., Abdullaev O.M., Baltabayeva G.R. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalar. – T.: TMI, "Iqtisod-Moliya", 2019. – 400 b.; Navruz-Zoda, B., & Ibragimov, N. (2015). Ways of Applying Destination Management Concepts to the Development of Internal Tourism in Uzbekistan. In *International Tourism and Hospitality in the Digital Age* (pp. 172-190). IGI Global.; Navruz-zoda B.N., Ibragimov N.S., Navruz-zoda Z.B., Navruz-zoda Sh.B. Turistik hudud raqobatbardoshligi: Monografiya. – Buxoro: "Sadriiddin Salim Buxoriy" Durdona nashriyoti, 2017. – 156 b.; Khamidov O. et al. Trajectory of economic development of the Republic of Uzbekistan in the process of digitization // E3S Web of Conferenceb. – 2023. – T. 431. – B. 07049.; Ibragimov N.B. "Digital divide" as a factor of destination competitiveness of Uzbekistan's tourism sphere // *Central Asian Problems of Modern Science and Education*. – 2020. – T. 2020. – № 3. – B. 36-47.; Gulyamov B., Jukovskaya I. Osnovnye aspekty effektivnosti primeneniya informatsionnogo i programmnoy obespecheniya v turistskoy otrasli Uzbekistana // *Ekonomika i innovatsionnyye tekhnologii*. – 2011. – № 1. – B. 365-375.; Tuxliyev I.B., Jurakulov X. O'zbekiston turizmida raqamli portal va platformalarni shakllantirish xususiyatlari // *Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions* (Germany). – 2022. – B. 121-126.; Matyakubov U.R. Orolbo'yi mintaqasida turizmni strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy va metodologik yo'nalishlarini takomillashtirish // Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand. 2022. – 78 b.; Yavmutov D.B. Opportunities for the development of non-traditional tourism in Bukhara // *International scientific review of the problems of economics, finance and management*. – 2020. – B. 15-21.; Mirzayev A.T. O'zbekistonda turistik-rekreatsiya faoliyatini boshqarish metodologiyasini takomillashtirish // Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent. 2021. – 68 b.; Qodirov A.A. Hududlarda ekologik turizm salohiyatini barqaror rivojlantirish mexanizmining metodologik uslubiy asoslarini takomillashtirish // Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand. 2024. – 68 b.; Eshtayev A.A. Globallashuv sharoitida turizm industriyasini boshqarishning marketing strategiyasi (O'zbekiston Respublikasi turizm tarmog'i misolida) // Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand. 2019. – 71 b.; Karimov A.A. Turistik destinatsiyalarni samarali rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish (Navoiy viloyati misolida). Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Samarqand. 2024. – 143 b.; Abduvoxidov A. O'zbekiston turizm industriyasini rivojlantirishda kompyuter tizimlarini takomillashtirish istiqbollari // O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda xorijiy tajribani qo'llash: Respublika ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami. – 2014. – B. 392-393.

va shu sababli ham bu yo'nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish yuqori darajadagi zaruriyat sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqotning dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti Buxoro davlat universitetining «O'zbekistonda raqamli turizmni rivojlantirish istiqbollari» mavzusidagi ilmiy-tadqiqot ishlari rejasi doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi. O'zbekistonda raqamli turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

milliy iqtisodiyotda turizmning funksional ahamiyatini hamda raqamlashtirilgan sayyohlik sanoati taraqqiyotining kontseptual-metodologik asoslarini ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etish;

raqamli turizmning boshqa turizm shakllaridan farqlanuvchi o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va uning iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatish mexanizmlarini o'rganish;

xalqaro miqyosda raqamlashtirish bo'yich ilg'or tajribalarni o'rganib, ulardan mamlakatimizda foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqish;

O'zbekistondagi raqamli turizmning mavjud salohiyatini va uning amaldagi holatini statistik va tahliliy usullar yordamida baholash;

turizm sohasida raqamli infrastrukturallarni rivojlantirish bo'yicha mavjud tashkiliy mexanizmlarni o'rganish va ularning samaradorligini aniqlash;

raqamli turizm xizmatlari bozorining shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarni aniqlash va ularning ahamiyatini baholash;

raqamli turizmni rivojlantirishda uzbekistan.travel turistik portalini tahlil qilish, portalni baholashning ballari tizimi mezonini ishlab chiqib u asosda baholash, Uzbekistan.travel portalining ijtimoiy tarmoqlaridagi obunachilar soni bo'yicha ekonometrik modellarni ishlab chiqish va prognozlash usullarini o'rganish;

raqamli turizmni rivojlantirish bo'yicha iqtisodiy tartibga solish usullarini tahlil qilish va ulardan foydalanishning samarali uslublaridan biri sifatida islom moliyasi vositalarini qo'llash imkoniyatlarini ochib berish;

raqamli turizmni rivojlantirish bo'yicha konseptual yondashuvlarni ishlab chiqish va ularga mos ravishda yangi yagona raqamli milliy turizm platformasini ishlab chiqish mexanizmini takomillashtirish.

Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasidagi turistik obyektlari va turistik xizmatlarni ko'rsatuvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati olingan.

Tadqiqotning predmeti sifatida mamlakatimizda raqamli turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish jarayonida vujudga keladigan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar majmui tanlab olingan.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot jarayonida abstrakt-mantiqiy modellashtirish, analitik va sintetik tadqiqot metodologiyasi, komparativ-qiyosiy tahlil, induktiv va deduktiv mantiq metodlari, SWOT tahlil, ekspert baholash usullari, PESTEL tahlil, statistik ma'lumotlarni interpretatsiya qilish metodlari, tizimli yondashuvga asoslangan strukturaviy-funksional tahlil, ekonometrik modellashtirish usullardan foydalanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

uslubiy yondashuvga ko'ra "raqamli turizm" tushunchasining iqtisodiy mazmuni iste'molchilarda turistik ehtiyojning paydo bo'lishi, sayohatni rejalashtirish, tashkil etish va amalga oshirishda axborot-kommunikatsion texnologiyalar va telekommunikatsion tizimlarga ustuvorlik berishi asosida takomillashtirilgan;

raqamli turizmni rivojlantirishda turistik infotuzilmani shakllantirishning ko'lamini baholash uslubiyotining mono (0:0,2], mikro (0,2:0,4], mezo (0,4:0,6], makro (0,6:0,8] va mega (0,8:1,0] koeffitsiyentli guruhlariga tabaqalashtirish asosidagi yondashuvga ustuvorlik berish bilan takomillashtirilgan;

“Uzbekistan.travel” milliy brendini raqamli turizm xizmatlari bozorida samarali targ‘ib etish yondashuvi to‘rtta ijobiy (keng ko‘lamli kontent, sifatli multimedia, qulay interfeys, ijtimoiy media integratsiyasi) hamda to‘rtta salbiy (interaktivlikning yetishmasligi, til imkoniyatlarining cheklanganligi, blokcheyn texnologiyasining integratsiya qilinmaganligi, marketing strategiyasining zaifligi) omillari “4I=4S” tizimi asosida takomillashtirilgan;

O‘zbekistonda turistlar soni o‘zgarishiga internet tarmog‘iga ulangan abonentlar soni, mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositalar soni, turistik korxonalar va tashkilotlar soni, axborot kommunikatsiya texnologiyalari sektorida yaratilgan yalpi qo‘shilgan qiymat hajmining ta‘sirini baholash asosida 2029-yilga qadar prognoz ishlab chiqilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

“Raqamli turizm” hamda “turizm infotuzilmasi” tushunchalarini uslubiy yondashuvga ko‘ra mukammallashtirish tasnifi ishlab chiqilgan;

Raqamli turizmni shakllantirish va rivojlantirish bosqichlari aniqlangan hamda O‘zbekiston sharoitida raqamli makon yaratish modeli ishlab chiqilgan;

raqamli turizmni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy takliflar asosida 2020-2021 o‘quv yilida Buxoro davlat universiteti hamda Indoneziyaning Gunadarma universiteti bilan birgalikdagi 71010401 Turizm (Raqamli turizm) qo‘shma magistratura mutaxassisligi o‘quv reja va o‘quv fan dasturlari ishlab chiqilgan;

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi intellektual mulk agentligining ilmiy natijalarni amaliyotga tadbiiq qilish bo‘yicha № DGU 09756 sonli guvohnoma olingan.

Uzbekistan.travel turistik portalining funktsionalligi, foydalanuvchi interfeysi, ma‘lumotlarning to‘liqligi va tahlil mezonlari bo‘yicha baholash usullari ishlab chiqilgan;

onlayn turistik xizmatlarga bo‘lgan talab va uni oshirish yo‘llari, iste‘molchilarning raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi va elektron to‘lov tizimlarining samaradorligini o‘rganish natijasida hamda QR-kod asosidagi

shaxsiy Tourism ID tizimi, blokcheyn texnologiyasi, ko‘p tilli AI yordamchi, Big Data orqali tahlillar, IoT texnologiyalari, raqamli ball tizimi, AR/VR texnologiyalari, turizm xizmatlarining kengaytirilgan to‘plami, to‘lov tizimlari integratsiyasi, statistik hisobot va monitoring kabi yangi tarkiblarni qo‘shgan holda raqamli turizm yagona platformasini ishlab chiqish mexanizmi taklif etilgan;

tadqiqotda raqamli turizmni rivojlantirishda iqtisodiy tartibga solish usullari doirasida sukuk, murobaha, muzoraba, salam, istisna kabi islom moliyasi vositalarini qo‘llash imkoniyatlarini ochib berilgan, ularning moliyalashtirish samaradorligi va resurslarni adolatli taqsimlashdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan;

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi amalga oshirilgan yondashuv, usullar va nazariy ma’lumotlarning rasmiy manbalardan olinganligi, keltirilgan tahlillar va tajriba-sinov ishlari samaradorligining matematik-statistik ishonchlilik intervalida tekshirilganligi, statistik qonuniyatlarda keltirilgan ishonchlilik talablariga javob berishi, O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlariga, shuningdek, Jahon banki, BMTning Xalqaro turizm tashkiloti, Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO), hamda “Datareportal.com”, “Euromonitor.com” axborot tahlil agentlilari kabi xalqaro tashkilotlarning ma’lumotlariga asoslanganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Dissertatsiya natijalarining ilmiy ahamiyati olingan natijalarning nazariy jihatdan asoslanganligi, ishlab chiqilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalaridan raqamli turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish va turizmda raqamli makonni yaratish hamda ularni baholash yo‘llarini takomillashtirish yo‘nalishlaridagi keyingi ilmiy tadqiqotlarda metodologik baza sifatida qo‘llanilish potensialiga egaligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati esa Yangi O‘zbekistonni barpo etishda «O‘zbekiston — 2030» strategiyasini amalga oshirish jarayonida, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalarni belgilashda, unda ishlab chiqilgan amaliy taklif va tavsiyalardan respublikada turizm bilan shug‘ullanuvchi tashkilotlar faoliyatini takomillashtirishda, raqamli turizmni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy takliflar asosida 2020-2021 o‘quv yilida Buxoro davlat universiteti hamda Indoneziyaning Gunadarma universiteti bilan birgalikdagi 71010401 Turizm (Raqamli turizm) qo‘shma magistratura mutaxassisligi o‘quv reja va o‘quv fan dasturlari ishlab chiqilgan hamda iqtisodiy ta‘lim yo‘nalishi talabalariga «Raqamli turizm», «Turizm: nazariya va amaliyot», «Turizmologiya», «Elektron biznes» kabi fanlarni o‘qitishda keng foydalanish mumkinligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. O‘zbekistonda raqamli turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan ilmiy natijalar asosida:

uslubiy yondashuvga ko‘ra “raqamli turizm” tushunchasining iqtisodiy mazmuni iste‘molchilarda turistik ehtiyojning paydo bo‘lishi, sayohatni rejalashtirish, tashkil etish va amalga oshirishda axborot-kommunikatsion texnologiyalar va telekommunikatsion tizimlarga ustuvorlik berishi asosida takomillashtirish taklifidan “Raqamli turizm” darslik matnini tayyorlashda foydalanilgan. (O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining 2021-yil 23-noyabrdagi 500-sonli buyrug‘i, ro‘yxatga olish raqami 500-314 sonli guvohnoma). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi natijasida raqamli turizmni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mazmunini tizimli tashkil etishning istiqbolli yo‘nalishlari bo‘yicha talabalarda nazariy bilim, amaliy ko‘nikmalar hosil qilishga erishish imkoni yaratilgan. Tadqiqot ishi natijalari “Raqamli turizm” fani mazmunini takomillashtirish va o‘qitish sifatini oshirishga qaratilgan;

raqamli turizmni rivojlantirishda turistik infotuzilmani shakllantirishning ko‘lamini baholash uslubiyotining mono (0:0,2], mikro (0,2:0,4], mezo (0,4:0,6],

makro (0,6:0,8] va mega (0,8:1,0] koeffitsiyentli guruhlarga tabaqalashtirish asosidagi yondashuvga ustuvorlik berish bilan takomillashtirish taklifidan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-apreldagi PQ-135-son “Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarorining 4a-ilova “2023-yilda turizm sohasidagi resurslar va imkoniyatlardan har tomonlama foydalanish hamda mavjud muammolarni tezkor hal etish bo‘yicha yo‘l xaritasi”ni ishlab chiqishda foydalanilgan. (O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo‘mitasining 2025-yil 4-martdagi 03-10-17-1959-sonli ma’lumotnomasi). Mazkur ilmiy yangilikning amaliyotga joriy etilishi natijasida raqamlashtirilgan turistik xizmatlar tizimini ishlab chiqishda infotuzilmani 5 ta guruh asosida (0-1) koeffitsiyentda baholash aniqligi ortgan;

“Uzbekistan.travel” milliy brendini raqamli turizm xizmatlari bozorida samarali targ‘ib etish yondashuvi to‘rtta ijobiy (keng ko‘lamli kontent, sifatli multimedia, qulay interfeys, ijtimoiy media integratsiyasi) hamda to‘rtta salbiy (interaktivlikning yetishmasligi, til imkoniyatlarining cheklanganligi, blokcheyn texnologiyasining integratsiya qilinmaganligi, marketing strategiyasining zaifligi) omillari “4I=4S” tizimi asosida takomillashtirish taklifi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 7-dekabrda 820-son “Turizm sohasini raqamlashtirish va turistik xizmatlarni yagona platformaga birlashtirish chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarorining 4-bo‘lim “b” bandida keltirilgan maqsadlarni ishlab chiqishda foydalanilgan. (O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo‘mitasining 2025-yil 4-martdagi 03-10-17-1959-sonli ma’lumotnomasi). Mazkur ilmiy yangilikning amaliyotga joriy etilishi natijasida milliy brend “Uzbekistan.travel” turistik portal sahifasini modernizatsiya qilish hamda uning uzluksiz faoliyat ko‘rsatishini ta‘minlash orqali obunachilar sonining 36,7 foizga oshirilishiga erishilgan;

O'zbekistonda turistlar soni o'zgarishiga internet tarmog'ida ulangan abonentlar soni, mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalar soni, turistik korxonalar va tashkilotlar soni, axborot kommunikatsiya texnologiyalari sektorida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat hajmining ta'sirini baholash asosida 2029-yilga qadar ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi huzurida Turizm qo'mitasi tomonidan turizmini rivojlantirishning mintaqaviy dasturlari va "Yo'l xaritalari"ni ishlab chiqishda foydalanilgan. (O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo'mitasining 2025-yil 4-martdagi 03-10-17-1959-sonli ma'lumotnomasi). Ushbu prognoz ko'rsatkichlaridan foydalanish, mamlakatimizda tashrif buyuruvchi turistlarga ko'rsatiladigan raqamli turizm xizmati 2025-2029-yillar davomida maqsadli prognoz ko'rsatkichlari ishlab chiqish imkonini bergan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Tadqiqot natijalari 21 ta ilmiy anjumanlarda, jumladan, 9 ta xalqaro va 12 respublika ilmiy-amaliy konferensiyalarida aprobatsiyadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 21 ta ilmiy ish, shu jumladan 1 ta darslik, 2 ta yakka mualliflikdagi va 1 ta hammualliflikdagi monografiya, 1 ta mualliflik guvohnomasi DGU, O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 16 ta maqola, jumladan, 7 tasi respublika va 9 tasi xorijiy ilmiy jurnallarda, ulardan 3 tasi Scopus xalqaro ma'lumotlar bazasidagi jurnallarda nashr etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya tarkibi kirish, uchta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat. Ishning umumiy hajmi 137 betni tashkil etadi.

1-BOB. IQTISODIYOTNING TRANSFORMATSIYALASHISHI

SHAROITIDA RAQAMLI TURIZM SHAKLLANISHI VA

RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI

§ 1.1. Raqamli turizmning shakllanishi, mohiyati va mazmuni

Zamonaviy iqtisodiyotning transformatsiyalashuvi natijasida turizm sohasi ham jadal sur'atda rivojlanib, an'anaviy turizm konsepsiyalaridan raqamli texnologiyalar asosidagi innovatsion yechimlarga o'tmoqda. Turizm sohasida ana shunday texnologiya va telekommunikatsion tizimlardan foydalanish raqamli turizm sohasini vujudga keltirdi. Ushbu jarayonlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan o'rganish va ilmiy xulosalar chiqarish davr talabi hisoblanadi.

Turizm sanoati o'z evolyutsiyasi davomida bir necha transformatsion bosqichlardan o'tdi. XX asrning so'nggi o'n yilligida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal taraqqiyoti turistik ma'lumotlarni yig'ish, uzatish va qayta ishlash jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Natijada, turistik xizmatlar sektori raqamlashtirish jarayoni tomon yo'naltirildi. Buni aniqroq tushunish uchun raqamli turizmning rivojlanish bosqichlarini ko'rib chiqamiz(1.1-rasm).

Raqamli turizmning dastlabki ko'rinishlari XX asrning 90-yillarida kuzatilgan bo'lib, bu davrda turoperatorlar va turagentliklar mijozlarga xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish maqsadida kompyuter tizimlaridan foydalana boshladilar. Bu jarayon o'z vaqtida GDS (Global Distribution Systems) kabi global distributsiya tizimlarining paydo bo'lishi bilan kuchaydi. Bu davrda internetning rivoji bilan turistik xizmatlarni sotish va ilgari surish uchun veb-saytlar yaratila boshlanganligi turistik ma'lumotlarga yanada keng qamrovli kirish imkoniyatini yaratdi. Dastlabki markazlashtirilgan bronlash tizimlari turistik xizmatlarni axborot texnologiyalari yordamida taqdim etishga yo'naltirilgan bo'lib, ular asosan mehmonxona va aviakompaniyalar o'rtasidagi aloqani ta'minlardi. Bu davrda raqamli turizm konsepsiyasi hali to'liq shakllangan emas edi va ko'proq texnologik yondashuvdan iborat edi.